

Partijlidmaatschap, nabijheid bij een politieke partij en politiek vertrouwen: een analyse van de European Social Survey, 2002-2010

Marc Hooghe en Anna Kern

EEN SAMENVATTING VAN

Hooghe, M. & Kern, A. (2015). Party Membership and Closeness and the Development of Trust in Political Institutions. An Analysis of the European Social Survey, 2002-2010. *Party Politics*, 21(6), 944-956.

Politieke partijen spelen een belangrijke rol als verbindingsmechanisme tussen burgers en het politieke systeem. Het blijft echter een belangrijke onderzoeksvraag te weten hoe politieke partijen die functie vervullen. Sommige onderzoekers gaan ervan uit dat het voldoende is dat partijen verschillende ideologische opties aanbieden, zodat de burgers tijdens verkiezingen voldoende keuzemogelijkheid hebben. Andere onderzoekers stellen dat partijen vooral een stabiele politieke identiteit aanbieden voor diegenen die zich sterk identificeren met een bepaalde partij of ideologische stroming. Een probleem bij die laatste opvatting is, dat het ledenaantal van politieke partijen de afgelopen decennia bijzonder sterk is gedaald. Partijen zijn veranderd van ideologisch ge-

inspireerde ledenorganisaties naar meer professionele organisaties ('*party in office*'). Deze professionalisering heeft als gevolg dat er tegenwoordig veel minder sprake is van stabiele partij-identiteiten: de partijen zelf doen steeds minder een beroep op hun achterban en proberen niet langer een massale ledenbeweging te zijn. Terwijl sociale en politieke integratie vroeger sterk werd bepaald door partijlidmaatschap, heeft dit mechanisme met de professionalisering van politieke partijen zijn betekenis in de voorbije decennia in sterke mate verloren. De vraag is dus of partijen nog altijd als schakel tussen burgers en het politieke systeem kunnen functioneren en welke rol partijlidmaatschap daarbij speelt. Als alternatief onderzoeken we daarbij of het voldoende is

zich verwant te voelen met een politieke partij (dus zonder lidmaatschap), om nog steeds die verbindingsfunctie te kunnen waarnemen.

Het is natuurlijk bijzonder moeilijk de theoretische notie van *'linkage'* tussen burgers en politiek systeem ook in de praktijk in het onderzoek te gebruiken. Als operationalisering kiezen we daarom voor politiek vertrouwen of vertrouwen in de politieke instellingen. De achterliggende gedachte is dat burgers zelf in staat zijn te beoordelen of de democratie in hun land goed functioneert. Als dat het geval is, kunnen we vanuit het kader van Easton verwachten dat burgers vertrouwen zullen hebben in het politieke systeem.

Om deze vraag te beantwoorden gebruiken we het cumulatieve databestand van de European Social Survey (vijf golven, 2002-2010). Daarbij wordt het verband tussen partijlidmaatschap, partijverwantschap en het vertrouwen in politieke instellingen in 30 Europese democratieën bestudeerd. We gaan er daarbij vanuit dat politiek vertrouwen als basiselement van diffuse steun voor het politieke systeem beschouwd kan worden. Daarmee impliceert politiek vertrouwen diffuse steun voor de meest fundamentele waarden en instellingen van een politiek systeem. In de literatuur wordt aangetoond dat een hoog niveau van politiek vertrouwen belangrijk is voor het politieke systeem, omdat burgers dan eerder bereid zijn de beslissingen en wetten te aanvaarden die door politieke autoriteiten worden gemaakt. Politiek vertrouwen kan dus beschouwd worden als een globale meting van een positieve band met het politieke systeem als geheel. Als partijen de belang-

rijke integratieve functie die hun wordt toegekend ook in de praktijk vervullen, zouden partijleden een positievere houding tegenover het politieke systeem in het algemeen moeten hebben en dit zou zich moeten weerspiegelen in een hoger niveau van politiek vertrouwen.

De belangrijkste innovatie van dit artikel is, dat we niet alleen het effect van partijlidmaatschap op politiek vertrouwen nagaan, maar ook het effect van zich verwant voelen met een bepaalde politieke partij. We doen dat omdat ook politieke partijen onderhevig zijn aan een algemene trend tot de-institutionalisering. Burgers zijn minder dan vroeger geneigd te kiezen voor een formeel lidmaatschap van een institutie, in dit geval de politieke partij. Dit betekent echter niet dat ze helemaal geen band meer zouden hebben met die instelling: het is nog steeds mogelijk dat burgers zich nauw verwant voelen met de partij en met haar ideologie, maar niet langer de stap zetten naar een formeel lidmaatschap. De cruciale vraag is nu te weten in hoeverre die vager gedefinieerde verwantschap alsnog een effect heeft op het politieke vertrouwen van deze burgers. In de European Social Survey wordt dit geoperationaliseerd via de vraag hoe 'dichtbij' (*'close'*) burgers zich voelen bij één specifieke politieke partij.

Onze resultaten tonen dat partijlidmaatschap inderdaad systematisch daalt, maar dat het verband tussen partijlidmaatschap en politiek vertrouwen beperkt is. In een aantal landen zien we zelfs een negatief verband: daar blijken de partijleden het minste vertrouwen te hebben in het politieke systeem in het algemeen. Theoretisch kan dit verklaard

worden vanuit de observatie dat partijlidmaatschap verschillende motieven kan hebben, waaronder meer instrumentele motivaties, die niet noodzakelijk in verbinding staan met het algemene functioneren van het politieke systeem. We vinden er dus geen aanwijzingen voor dat het dalen van partijlidmaatschap een substantieel effect heeft op het niveau van politiek vertrouwen.

Het gevoel van verwantschap met een politieke partij is daarentegen sterk verbonden met politiek vertrouwen, zelfs wanneer we controleren voor politieke interesse. Dit positief verband werd zelfs sterker in de loop van de tijd en we stellen vast, dat het percentage Europese burgers dat zich verwant voelt met een politieke partij behoorlijk stabiel blijft.

Bij het interpreteren van de resultaten moet rekening worden gehouden met de beperking dat we alleen maar cross-sectionele data ter beschikking hadden. Op basis van deze data is het mogelijk om verbanden aan te tonen, maar wij kunnen geen uitspraken doen over de richting van het causaal verband. We weten dus dat burgers die zich verwant voelen met een politieke partij duidelijk een hoger niveau van politiek vertrouwen hebben. De redenering dat politiek vertrouwen zou kunnen leiden tot verwantschap met één specifieke politieke partij is eerder contra-intuïtief. Het is daarom veel waarschijnlijker uit te gaan van het omgekeerde causaal verband, waarbij de partij-aanhangers meer politiek vertrouwen ontwik-

kelen. Een duidelijke preferentie voor een politieke partij maakt het gemakkelijker voor burgers om keuzes te maken in het politieke besluitvormingsproces, het geeft hun ideologische richtlijnen en het biedt oriëntatie in het volgen van de politieke actualiteit. Als men zich helemaal niet aangetrokken voelt tot een bepaalde politieke partij, is er ook niet veel reden om de politieke actualiteit te volgen.

De bijdrage van het artikel ligt vooral in het actuele debat over de betekenis van partijlidmaatschap. Sommige auteurs drukken hun bezorgdheid uit over de daling van het aantal partijleden, omdat ze ervan uitgaan dat politieke partijen hierdoor geen verbindingsfunctie meer kunnen vervullen tussen de samenleving en het politieke systeem. Onze resultaten tonen echter aan dat dit niet zo is. Als burgers zich enkel verwant voelen met een partij, ontstaat dezelfde integratieve functie. Het formele partijlidmaatschap is dus niet de enige manier waarop partijen deze integratiefunctie kunnen vervullen. De legitimiteit van partijen komt uiteraard in het gedrang als ze helemaal geen leden meer zouden hebben, maar een organisatie-model met een relatief beperkt aantal leden en daarrond een lossere kern van 'sympathisanten' is vanuit democratisch standpunt best verdedigbaar. Het risico op een algemene aliënantie ten opzichte van het politieke systeem is dus vooral groot bij diegenen, die zich op geen enkele manier nog verwant voelen met een politieke partij.